

TERRÁRIUM

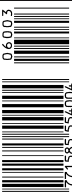
2006. 3. szám • 490 Ft

TERRARISZTIKAI ÉS HERPETOLÓGIAI MAGAZIN

Madagaszkár, a vörös sziget

w w w . t e r r a r i u m m a g a z i n . h u

MADAGASZKÁR, A VÖRÖS SZIGET

Írta és fényképezte: Buzás Balázs

RÉGI VÁGYAM VOLT FELKERESNI FÖLDÜNK NEGYEDIK LEGNAGYOBB SZIGETÉT, AMELY MINTEGY 88 MILLIÓ ÉVE SZAKADT EL AZ AFRIKAI KONTINENSTŐL, ÍGY EGYEDÜLÁLLÓ ÉLŐVILÁGGAL RENDELKEZIK. MADAGASZKÁRRÓL NAP MINT NAP RIASZTÓ HÍREK ÉRKEZNEK, A KÖRNYEZETRE TRAGIKUS HATÁSÚ, „VÁGD KI ÉS ÉGESD FÖL” TÍPUSÚ GAZDÁLKODÁS A MAI NAPIG ZAJLIK. KÜLÖNBÖZŐ TERMÉSZETVÉDELMI SZERVEZETEK MÁR 1989-BEN MEGKONGATTÁK A VÉSZHARANGOT, ÉS MADAGASZKÁRT AZON ORSZÁGOK KÖZÉ SOROLTÁK, AHOL AZONNAL CSELEKEDNI KELL, KÜLÖNBEN A SZIGET SAJÁTOS ÉLŐVILÁGA TELJESEN ELTŰNIK. KIDOLGOZTAK EGY HÚSZ ÉVES VÉDELMI TERVET, MINEK EREDMÉNYEKÉPP AZ AKKORI 4 NEMZETI PARKOT ÚJABB 10 ALAPÍTÁSA ÉS A KUTATÁSI PROGRAMOK BEINDÍTÁSA KÖVETTE. A LEGNAGYOBB IRTÁS AZ 1500-AS ÉVEKBEN MEGJELENT EURÓPAI HÓDÍTÓKNAK „KÖSZÖNHETŐ”, AKIK A SZIGET TOTÁLIS KIZSÁKMÁNYOLÁSÁBA KEZDTEK. MÁRA A SZIGET ALIG 10%-ÁT FEDI AZ EREDETI NÖVÉNYZET ÉS ENNEK CSUPÁN 3%-A ÉLVEZ VALAMILYEN FOKÚ VÉDETTSÉGET. MADAGASZKÁR ÚJ ELNÖKE ÍGÉRETET TETT, HOGY IDÉN MEGAJÁNDÉKOZZA FÖLDÜNKET, ÉS A VÉDETT TERÜLETEKET HÁROMSZOROSÁRA NÖVELI. EZ RENDKÍVÜL FONTOS DÖNTÉS, HISZEN A MADAGASZKÁRON ÉLŐ FÁKNAGY RÉSZE, A RAJTUK ÉLŐ MAKIK MINDEN FAJA ÉS A MADARAK TÖBB MINT FELE ENDEMIKUS, AZAZ CSAK ITT TALÁLHATÓ MEG.

A szigetország fővárosa, Antananarivo felé repülve úgy látszik, már elkéstünk. Amerre a szem ellát, mindenhol csak kopár, vörös dombokat látunk, fáknak nyoma sincs. Hát igen, a védett területeken kívül eső részeket tényleg letarolták, ezért rögtön a sziget keleti partvidéke felé vesszük az irányt.

Az Andasibe-Mantadia Nemzeti Park, vagy ahogy egy kisebb részét a franciák hívták, a Périntet Rezervátum jól kiépített túraösvényein még Gerald Durrell és David Attenborough is mászkált, és könyveiket lapozgatva úgy tűnik, azóta semmi nem változott. A fővárosból könnyen megközelíthető park fő látványosságai a fark nélküli makik, az indrik. Itt és a szomszédos Mantadia Nemzeti Parkban főleg makikat fotózunk, a kétéltűekkel és hullókkal először Nosy Mangabén találkozunk. De oda először el kell jutni.

Toamasina (Tamatave) felé vesszük az irányt, de nem a kikötővárosra vagyunk kíváncsiak, hanem az egyetlen járható útra, amely a keleti esőerdők mentén vezet északra, egészen a Masolala-félszigetig. Sonaierana-Ivongóig még járható aszfaltút vezet, de a maradék 224 kilométert két teljes nap alatt, földúton tesszük meg. Az út tulajdonképpen a dombvidéken átvezető ösvény, amelyen terepjárónk alig fér el. Az évenként beköszöntő ciklonok állandóan formálják a tájat, minek következtében hidat és utat építeni szinte felesleges. Marad a kompozás és a sárdagasztás. A két nap alatt tizenkét alkalommal kelünk át a szélesebb folyókon a helyiek által olajshordókból, bambuszból és deszkákból eszákábált tutajokon vagy – jobb esetben – orosz katonai kompokon. A többi folyó felett fából és rozsdából álló hidak ívelnek át. Természetesen az utolsó hidak egyikén szakad be pár deszka a terepjáró alatt, amely fennakad. A helyiek egy emelő és pár lécs segítségével orvosolják a problémát, és már „száguldunk” is tovább Maroantsetrába, ami semmi újat nem nyújt, a világtól elzárt álmos kisváros. A közeli Masoala-félsziget Madagaszkár legszebb és talán utolsó összefüggő esőerdeje, amely csak hajóval vagy gyalog közelíthető meg. Pár napra nem érdemes odamenni, inkább Nosy Mangabe szigetére igyekszünk, amely a Masoala-fél-

Brookesia minima (peyerierasi)

Uroplatus fimbriatus

Brookesia peyrierasi (minima)

Uroplatus fimbriatus

sziget kicsinyített másának tekinthető. Az Antongil-öbölben fekvő sziget régóta Speciális Rezervátum, ahová félórás motorcsónakozás után érkezőnk. A parton tarisznyarások és óriási ászkarákok, körben 35-40 méteres fák fogadnak. A síkvidéki esőerdőnek számító sziget legmagasabb pontja 332 méter, a gyalogösvények is főleg felfelé vezetnek. A lehullott levelekkel borított, korhadó, bomló talaj kiváló élőhely a hatalmas gömbsokklábúak (*Glomerida*) és szkolopendrák számára, de az avarban kotorászva talán itt a legkönnyebb ráakadni az alig pár centis törpekaméleonra (*Brookesia peyrierasi*) vagy az éjszakai séta közben észrevenni a nappal fatörzseknek látszó laposfarkú gekkókat (*Uroplatus* sp.). Azt tudjuk, hogy vezetőnk igyekszik a legtöbb állatot megmutatni, de nem gondoltuk volna, hogy az alig pár centis – így a világ legkisebb hullóinek tartott – törpekaméleonokat ennyire egyszerű megtalálni. Egyszerű, barnás színűkkel remekül beolvadnak a talajt vastagon borító avarba, de mozgásuk elárulja őket. Fajnevük (*peyrierasi*) vitatott, *Peyrieras*-t sokan nem szeretik. A katonából lett állatkereskedő tudományos körökben rossz hírnévnek örvend, így a fajt mindenki *Brookesia minima* néven említi. A minimum arasznyi, közönséges laposfarkúgekót (*Uroplatus fimbriatus*) egy éjszakai séta során könnyű megpillantani. A talajon hemzseggő rovarokra és apró állatokra vadásznak, így ha térdmagasságban körbelámpázunk, hamar észrevevesszük a fatörzseken fejfelé „álló” gekkókat. Nappal is itt maradnak, de a fakéreg színét utánzó színűkkel tökéletesen beleolvadnak környezetükbe. A testük szélét borító körvonalát feloldó lebernyegek – kiiktatva a gekkó árnyékát – mintegy álchálóként szolgálnak. Ebben annyira bíznak, hogy a pár centiről történő fotózást is nyugodtan tűrik. Ha megérintjük, egy darabig mozdulatlan marad, majd kicsit odébbmászik és folytatja a rejtőzködést. Kígyók is találhatók az erdőben, méghozzá a Madagaszkáron élő három óriáskígyófaj egyike, a madagaszkári falakóboa (*Sanzinia madagascariensis*). Elvileg ez a falakó faj főleg a lombok között mozog, de a mangrovés biotópban rohangáló vándorpatkányokra (*Rattus norvegicus*) már a talajon vadászik.

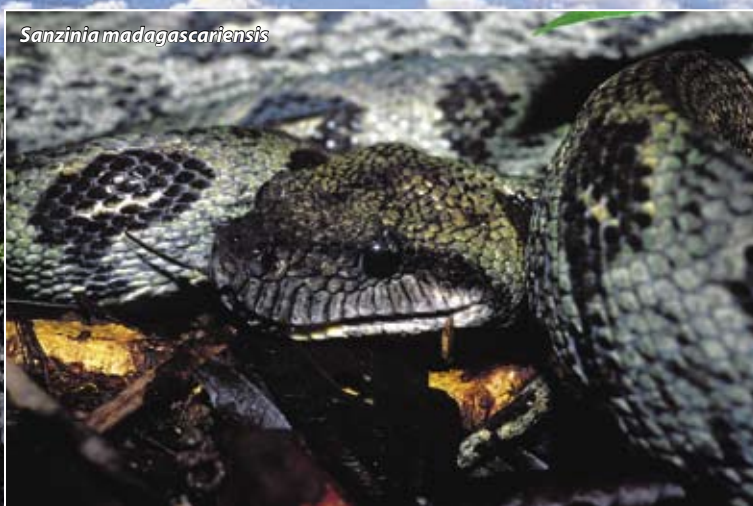
A helyiek *Boa constrictor*-nak hívják, sőt a zürichi állatkert Masoala kiállítását bemutató könyvben is így szerepel. Valószínűleg az új rendszertani besorolás – amely mindhárom madagaszkári fajt újra a *Boa* genusba vona össze – zavarta meg őket. Az erdei WC-nél nappaligecko (*Phelsuma* sp.) és kis párduckaméleon (*Furcifer pardalis*) figyel, bent sok a madagaszkári béka (*Mantidactylus* sp.), a levelibéka (Hylidae) és egy meghatározhatatlan törpe méretű békafaj. Madagaszkáron a kétélűeket kizárólag a békák képviselik. A szigeten körülbelül 200 faj ismert, de átlagosan kéthavonta fedeznek fel újakat, így könnyen elképzelhető, hogy a létező fajok száma eléri a 300-at. Természetesen ezek fele endemikus.

Utunkat észak felé folytatjuk, a keleti esők után szárazság következik. Csontszáraz, vörös dombok között egy teherautó platóján autótutazunk mintegy 20 órát, hogy végre megérkezzünk az Ankarana Nemzeti Park keleti bejáratánál fekvő kis faluba. A park főleg karsztképződményeiről, a „tsingy”-kről híres, de minket főleg a rengeteg állat vonzott ide. A tsingy lényegében az eső által lepusztított mészkőfennsík, amely kiváló búvóhelye számos madárnak és hüllőnek. Antankarana törzsbéli vezetőnk több kaméleon- és gekkófajt ígér. Itt látjuk az első Henkel-laposfarkúgekkót (*Uroplatus henkeli*), amely jóval kisebb, mint közönséges rokona. A száraz erdőben a sziget egyetlen mérgeskigyója, a hátsóméregfogas madagaszkári disznóorrúsikló (*Leioheterodon madagascariensis*) is gyakran keresztezi utunkat, és végre a madagaszkári nappaligecko (*Phelsuma*

Sanzinia madagascariensis

Sanzinia madagascariensis

Fiatal *Furcifer pardalis*

A tsingy, eső által lepusztított mészkőfennsík

Mantidactylus luteus

madagascariensis) több példánya is feltűnik. Közönséges, de színpompás állatok, akárcsak a Cheke-nappali-gekkó (*Ph. abbotti chekei*).

A nagy tsingynél makik és egy érdekes szárazföldi csiga (*Trochidopora tricarinata*) kelti fel érdeklődésünket. A csiga háza szinte menetes, így tökéletesen beékeli magát a mészkőrepedésekbe, és nincs az a mongúz, amely kiszedné onnan. Körben elefántlábfa (*Pachypodium* sp.) és itt látjuk az első baobabfákat, amelyből Madagaszkáron található a legtöbb faj. A többszáz éves, hatalmas fák remekül bírják a szárazságot, törzsük pompás víztározó. Hiába a szárazság, délutánonként jön a vihar, indulunk a szállás felé. Immár szürkületben börtorkálunk a falu irányába, a levélfarkúgekkók és a levelibékák megkezdtek éjszakai vadászatukat. Két felnőtt és egy fiatal párduckaméleon (*Furcifer* sp.), a világ legnagyobb kaméleonfaja, az óriáskaméleon (*F. oustaleti*), egy Sakalava-bársonygekkó (*Blaesodactylus sakalava*), majd számos más éjszakai gekkófaj tűnik fel zseblámpánk fényében. A rovarvilágot hatalmas ezerlábúak és a földről felemelve méltatlankodó, reszelő hangot hallató féltényérnyi csótány képviseli. Másnap hajnalban a kis tsingy irányában egy gyönyörű, frissen vedlett, méteres madagaszkári talajlakóboát (*Boa madagascariensis*) pillantok meg, amely a földúton keresztben fekvő napozik. Fotózáshoz még rosszak a fények, így inkább a fotóstáskába gyömöszölöm és megyek tovább. Szelíd jószág, vezetőnk mégis retteg tőle.

A Montagne d'Ambre Nemzeti Park egy hatalmas, kialudt vulkán, amelyet szép hegyvidéki esőerdő bo-

Uroplatus henkeli

rít. Az egyetlen, amely megmaradt itt északon... Nem olyan zárt, mint a keleti part esőerdei, és lépten nyomon szép nagy pálmák díszítik. A francia telepéseknek ez nem tetszett, ezért az őshonos növényzetet kiirtották és helyébe fenyőt illetve eukaliptuszt telepítettek. Az endemikus kaméleonalfaj (*Calumma oshaughnessyi ambreen-sis*) megtalálása itt sem okoz nehézséget, a vadőrök ugyanis gondosan a bejárathoz legközelebb eső bokorra helyeztek egy szép példányt, amely kitaróan védelmezi területét... Félóránként újabb kaméleonokba botlunk, most egy Boettger-kaméleont (*C. boettgeri*) és egy fiatal rövidszarvú kaméleont (*C. brevicornis*) pózol kameránk előtt.

Visszarepülünk a fővárosba, ahol felkeressük az 1925-ben alapított Tsimbazaza Állatkertet. A fosszilis és recens fajokat bemutató múzeum és a makigyűjtemény szép, viszont a kicsiny Vivárium elég egyszerű és leromlott állapotú. Érdekességek azért akadnak, például egy pár közönséges pókteknős (*Pyxis arachnoides*). A gyűjtemény többi részét a boafajok egy-egy példánya, néhány madagaszkári disznóorrúsikló, 3-4 közönségesebb kaméleonfaj és a merevmellű sisakteknős (*Pelomedusa subrufa*) alkotja. Kint szabadtéri terráriumokban sugaras teknősök (*Geochelone radiata*), kb. 150 éves Aldabara-óriásteknősök (*Dipsosaurus dorsalis*) és két madagaszkári nilusi krokodil (*Crocodylus niloticus madagascariensis*) látható.

A fővárostól délre, pár óráos autóra található Madagaszkár második leglátogatottabb erdeje, a Ranomafana Nemzeti Park, amelynek neve

Leioheterodon madagascariensis

Phelsuma abotti

Furcifer oustaleti

Acrantophis madagascariensis

Calumma oshaughnessyi ambreensis

Calumma boettgeri

a közeli hőforrásokra utal: a „Rano” vizet, a „mafana” pedig meleget jelent malgasul. A környéken élő Tanalah és Betsileo törzsek tagjai kivétel nélkül kőtörökként kezdik pályafutásukat, de a szerencsésebbek a parkban helyezkednek el, mint guide. A kis vízesésekkel tarkított meredek ösvények, a mohás fák és a hőmpolygó Namorona-folyó teszük feledhetlenné az itt töltött pár napot, de a hüllőket egyedül pár nappaligekkö és két nagyorrú kameleon (*Calumma nasuta*) képviseli. Szerencsére a makiállomány mindenért kárpótol.

Hazaindulás előtt még szeretnénk felkeresni egy osztrák-magyar származású hüllőtenyésztőt, de ez nem sikerül. Az antananarivoi repülőtér mellett található az Ivato Krokodilfarm, amely nevével ellentétben nem csak krokodilokat tart. Lényegében egy jófajta állatkert, amely nagyszerű hüllőbemutatóval várja az érklődöket. A szépen berendezett, információs táblákkal ellátott szabadtéri terráriumokban jól megférnek együtt az övesgyíkok (*Zonosaurus laticaudatus*) és a Cuvier-malgasleguánok (*Op-lurus cuvieri*). Mellettük kameleonok láthatók, ami azért érdekes, mert a világ kameleonfajainak fele Madagaszkáron él, ezeket a bemutató terráriumban öt faj (*Calumma parsonii*, *Furcifer lateralis*, *F. oustaleti*, *F. pardalis*, *F. verrucosus*) képviseli. A Vivárium lényegesen jobb, mint az állatkerti, például az azonos genusba tartozó fajokból igyekeznek többet bemutatni. Ilyen a fogatlanbékákból (*Mantella* sp.) összeállított gyűjtemény, ahol az alábbi fajok mutatják a változatosságot: *Mantella crocea*, *M. awiantiana*, *M. laevigata*, *M. madagascariensis*,

M. pulchra. Természetesen boák, pár nappaligeckő és több levélfarkú gekkó (*Uroplatus fantasticus*, *U. henkeli*, *U. lineatus*, *U. sikorae*) is gazdagítja a kiállítást. Terráriumban ritkán tartott faj a madagaszkári levélorrúszikló (*Langaha madagascariensis*). A hímek és a nőstények orrnylványuk alakjában is különböznek: az előbbieket orra hegyén egy puha, tüskeszerű kinövés van, míg az utóbbiak képződménye oldalról lapított fenyőtobozra emlékeztet. Az orrnylvány feltehetően részben az álcázást, részben pedig a zsákmány betárolását segíti – talán egyfajta célkeresztként funkcionál. A két ivar színezetében is eltér egymástól. A levélorrúsziklók fákon élnek és gyökökre vadásznak.

A Farm fő látványosságai a hatalmas nilusi krokodilok, amelyeket sokan önálló fajnak (*C. madagascariensis*) tartanak. Krokodilfarm lévén, a bejárat ajándékboltban koponya, tojás, krokodilhúskonzerv és bőrű is kapható. Némi készpénz ellenében az ör bevisz az állatok közé, de az igazi szenzációt nem ez, hanem a szomszédos kifutóban élő angonoka teknős (*Geochelone yniphora*) tenyészet jelenti. Egy kifejlett pár, egy kisebb hím és két 30 cm-es nőstény él egy nagyobb, füves kifutóban (lásd keretes összeállításunkat).

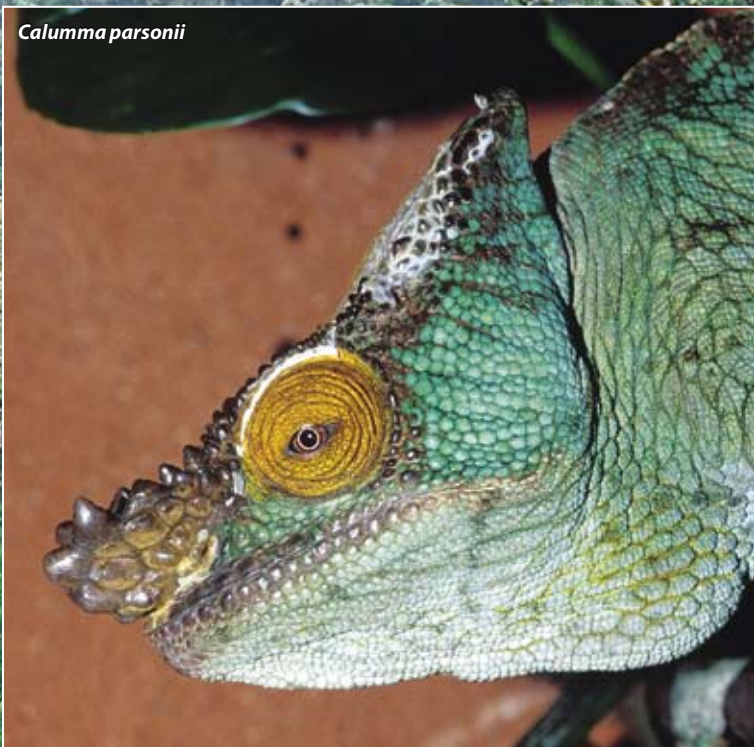
Madagaszkár sorsa talán még nem pecsételődött meg végérvényesen. Jövőjének záloga a természetvédelem és a hozzá szorosan kapcsolódó ökoturizmus lehet, amely úgy látszik, hogy lassan, de biztosan beindul.

Az út előkészítéséhez nyújtott segítségért és a szíves vendéglátásért külön köszönet a Magyar-Madagaszkári Baráti Társaságnak és elnökének Randrianasolo Richard tiszteletbeli konzulnak.

<http://www.madagaszkar.uw.hu>

Pyxis arachnoidea

Calumma parsonii

Langaha madagascariensis

Crocodylus niloticus madagascariensis

Ritka, mint az angonoka

Aki korán kel, az igen. A Jade skorpió átkában C. W. Briggs biztossítási nyomozó a Madagaszkár sző hallatán ajtót mutat a legjobb csajnak, zombivá változik és a maga installálta biztonsági rendszert kijátszva meglovasítja korábbi megbízója vagyonát. Vicces, de Woody Allen ennél azért csinált emlékezetesebb filmeket is. Például a Match Pointot, de ezt sajnos még nem láttam.

Különbem nekem Madagaszkárról elsőre is egy nemzeti kincs, az angonoka jut az eszembe. A *Geochelone yniphora* hivatalosan a 12 legvesélyeztetettebb állatfaj egyike. A legeslegritkább szárazfölditeknős-fajnak tartják: a becslések szerint vadon csupán 100–400 példánya maradt, míg fogságban körülbelül további 50 egyedet gondoznak. Ez a közepesen nagy testű, 45 cm-es pánccélhosszúságúra megnövő jószág a sziget északnyugati részén, a Bali-öböl 3 km-es körzetén belül tenyészik, ahol az élőhelye másodlagos erdő- és szavannafoltokra korlátozódik. A legújabb kutatások szerint Madagaszkárt régóta nem borítja összefüggő

esőerdő, hanem az ember 2000 évvel ezelőtti ideérkezése előtt is már erdők és szavannák mozaikja volt. Vagyis állatunk talán sosem élt lényegesen nagyobb területen és egyed-számban, ám a jelenlegi kritikus helyzet

kialakulásáért legalábbis részben a globalizáció a felelős. A helybélieliek ugyan tabunak tartják a szárazfölditeknősök húsának fogyasztását, a 19. és 20. század fordulóján azonban exportra gyűjtötték az angonokát, mert a tengerentúlon kedvelt ingyencsének számított. A faj állományának sűrűsége így rendkívüli módon lecsökkent, és immár nullához közelít annak az esélye, hogy az állatok párt találjanak maguknak és a *G. yniphora* populáció megújulhasson.

A parasztok évente egyszer vagy többször felégetik a szavannát, hogy szarvasmarháik számára dúsabb legelőt biztosítsanak, a tűz pedig olykor-olykor óhatatlanul áterjed a teknősök kedvenc élőhelyére is. Ezen felül a faunaidegen bojtosfülű vagy folyami disznó (*Potamochoerus porcus*) is rendszeresen kifosztja az angonokafészkeket, felzabálja a tojásokat és a fiókákat. Az itteni emberek a disznóhúst sem szeretik, így a dúvad kedvére garázdálkodhat.

Az angonoka-teknőst a madagaszkári törvény is védi, a falusiak közül mégis sokan tartják házikedvencként – suttyomban a baromfiudvarban. Úgy tűnik, az elhelyezése nem lehet különösebben igényes, mert a legtöbb fogságban lévő példány kiváló egészséggnek örvend.

A faj megmentésén fáradozó szakemberek 1971-ben 6 angonokát a – korábbi tenyészeredményeivel már bizonyított – honoluluai állatkerbe szállítottak. Itt csupán a nőstények egyike rakott tojásokat, és mindösszesen 1 utódot sikerült kikeltetni. A kudarc oka vitatott. Az egyetlen szexuálisan aktív hím spermájának minősége minden esetre gyalázatosan bizonyult: az egyetlen fióka is mesterséges megtermékenyítéssel jött létre. Az úgynevezett elektroejakulációs kísérletek azután a hím életébe kerültek. A maradék felnőtt hím és két nőstény a New Yorki Állattani Társaság georgiai központjába került, ahol a nőstények egyike rendszeresen terméketlen tojásokat produkál. Valószínű, hogy a hímek közötti vetélkedés – ha volnának még hímek – jótékony hatással lenne a gyermekáldásra.